

“Шевченкіана” в творчості Анатолія Куша.

1—5, 7—8. Пам’ятники та пам’ятні знаки “Шляхи Тараса” на батьківщині поета, 1988—1989 рр.

“Зоре моя вечірняя...”, м. Черкаси [1]; “Козачок Енгельгардта”, в’їзд в с. Будище [2];

Тарас Шевченко, в’їзд в с. Моринці [3]; “Мене там мати повила...”, в’їзд в с. Моринці [4];

“Писав я вірші в бур’янах...”, в’їзд в с. Шевченкове [5];

“Тарас, ідучий у світі”, Музей Шевченка у с. Шевченкове [7];

“Мені тринадцятий минало, я пас ягнята за селом...”, в’їзд в с. Шевченкове [8].

6. “Пророк” — пам’ятник Тарасу Шевченкові для м. Львів, 1991 р.

9. “Кобзар” — пам’ятник Тарасу Шевченкові у м. Бурштин (деталь), 1994 р.

АНАТОЛІЙ КУЩ: СТРІЛЕЦЬ, ЩО ПОЦІЛЯЄ В ПРОСТІР

Анатолій Куш працює у майстерні щодня, незалежно від того, чи є замовлення, чи ні. Від сходу сонця й до пізнього вечора, не згадуючи про вихідні або відпочинок. Зважає лише на великі православні свята. Він пристрасно цінує кожну годину, навіть хвилину власного життя у творчості, страждаючи поза стінами майстерні. Скульптор іноді, незбагненно для пересічної людини, радіє відсутності замовлень, бо то ж — підкорення чужим задумах, смакам, бажанням.

Відсутність замовлень, звичайно, веде за собою нестатки, але дарує розкіш робити те, чого потребує душа. Найчастіше саме за такою роботою і можна застати скульптора.

Художник якось непомітно прийшов до повної аскези, коли, здається, готовий відмовитися від усього найнеобхіднішого в житті, окрім можливості місити глину, ліпити віск, відливати у бронзі те, що створене у прекрасному, але виснажуючому стані натхнення, підтримане постійною працею і вдосконаленням майстерності.

Коли я вперше переступила поріг майстерні, то була вражена кількістю і розмаїттям творів, втілених у бронзі, камені, кераміці, гіпсі, ескізів у пластиліні... Навіть не десятки, а — сотні і сотні робіт. Їм було затісно у великій майстерні художника, кожна вимагає уваги, має власне силове та емоційне поле. Стільки творів я не бачила у всіх відомих мені авторів, разом узятих. Вражають й самі твори. Професійністю, своєю повнотою й енергетикою, розмаїттям тем й властивим саме цьому конкретному авторові духом, почерком, поглядом... Роботи Анатолія Куша стали для мене відкриттям.

За натурою митець — типовий холерик. У його руках все горить і твориться безперестанно. Він рухливий і запальний. Його автопортрет 1990 року у вигляді кентавра, який напнув лук, називається “Стрілець” — це не випадковість, бо народився автор під цим зодіакальним знаком наприкінці листопада, й вогняна стихія та вдача мисливця — у його крові. Й поціляє цей Стрілець, на відміну від Амура, в простір, — відшукуючи ваше серце через космос.

Анатолій Куш у майстерні [2].
Анатолій Куш. Стрілець (Кентавр) [1], Автопортрет[3]

Те саме від віків робить і майстер, ім'я якому Скульптор, — втручається у простір, організовуючи його на свій лад. Тому й називаю творчість Анатолія Куща *“Стрілець, що поціляв в простір”*.

Анатолій Куш почав активно творчо висловлюватися й експонувати свої роботи на художніх виставках з юнацьких років. Уперше він узяв участь у виставці ще в 1957 році.

А від 1968-го жодна серйозна професійна виставка не відбувалася без його робіт. У 1977 році він був нагороджений медаллю Спілки художників СРСР за кращий твір року про молодь. У ті ж сімдесяті молодий скульптор виступив як проникливий портретист. Майстерність та психологізм портретів “Давид Базгадзе”, “Володимир” та “Андрій” були високо оцінені Академією мистецтв СРСР, і автор був нагороджений Срібною медаллю та поїздкою до благословенної Мекки художників — Італії.

Досить молодим, у 1979 році, він став Заслуженим художником України. Технічний бік його творчості завжди трепетний і емоційний, як у виконанні, так і в глибині думок, закладених у твори. Коли на межі 80—90-х років минулого століття надзвичайно актуальною і поширеною стала тема національного самовизначення, в майстерні скульптора вже були раніше осмислені й створені композиції та пам'ятники на цю тему.

Анатолій Куш свідомо і самовіддано завжди творив на благо Вітчизни з думкою про рідну землю. Так виник унікальний цикл пам'ятників “Шляхи Тараса”, “розселений” окремими композиціями, рельєфами та пам'ятниками в селах Шевченкове, Моринці, Будище Звенигородського району на Черкащині та в містах Звенигородка, Бурштин, Канів, Черкаси, Демидів. Образи пам'ятників “спілкуються” зі співвітчизниками і несуть глибоку думку про велич українського генія. Загалом це двадцять пам'ятників.

1—3. Пам'ятники на честь 1000-ліття Новгород-Сіверського, 1990 р. — Баян [1], Княгиня Ярославна [2], Князь Ігор [3].
4. Пам'ятник на честь 1000-ліття м. Лубни, Полтавська обл., 1989 р. — “Звідки є і пішла земля Руська”.
5. Пам'ятник “Полеглим козакам” на честь Берестецької битви, присвячений визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького, с. Плєшева, Рівненська обл., 1991 р.

Варто згадати монументи, встановлені на честь 700-річчя Черкас, 1000-ліття Лубнів, пам'ятник "Берестецька битва", присвячений подіям визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, і неперевершений ансамбль на честь 1000-річчя Новгород-Сіверського, що містить пам'ятник "Князю Ігорю" на центральній площі міста, пам'ятник його дружині Ярославні, що встановлений на тлі стіни собору, з якого князь Ігор виступав у похід, і пам'ятник співцю Бояну на Княжій горі, а також пам'ятник "Жертвам концентраційних таборів".

Всі ці пам'ятники робилися в той час, коли ідеологічна машина СРСР нищила все національне, все українське.

Станкові ж композиції, такі, як "Богдан Хмельницький", "Максим Кривоніс", "Тут нас триста, як скло, товариства лягло", "Берестечко", "Перемога під Жовтими Водами", "Павло Бут", "Іван Богун", несуть у собі не лише майстерність скульптора-монументаліста, виявлену в порівняно невеликих формах, не лише гострі пластичні ходи й образні рішення, а й енергію пристрасного серця митця.

1. Ілля Муромець, 1976 р. 2. Святослав Хоробрий, 2003 р. 3. Гетьман Іван Мазепа, 1990 р.
4. Кривоніс під Корсунем (Корсунська бітва), 1996 р. 5. "Нас тут триста, як скло, товариства лягло...", 1979 р.
6. Гетьман П.К. Сагайдачний, 1992 р. 7. Святослав у бою, 2003 р.

1

2

3

4

Анатолій Куш. Пам'ятники, присвячені голодомору та репресіям:

1. Пам'ятник жертвам голодомору в Україні 1932—1933 рр., Блумінгдейл — Чикаго, США, 1993 р.

2. Прес тоталітаризму (бронза, граніт), 2003 р.

3. Кривавий буревій (бронза), 1994 р.

4. Велика рана (мідь, дерево), 1992 р.

У США, в Блумінгдейлі (біля Чикаго), встановлено пам'ятник “Жертвам голодомору 1932—1933 років в Україні”. Право на його створення Анатолій Куш виборов у творчому змаганні. Відтепер у далекій Америці пам'ять про живий біль України бринить у тендітній, піднесеній фігурі Матері, що схилилася в скорботі над Сином, який засинає вічним сном у класичній композиції “Пііта”. Пам'ятник користується неабиякою любов'ю місцевої громади. На тему “голодоморів та репресій в Україні” А. Куш зробив цикл проектів — це “Велика рана”, “Червоний буревій”, “Прес тоталітаризму”, “Українська голгофа”, в яких відчувається величезний біль автора.

Коли потрапляєш до майстерні митця в Києві, то відчуваєш себе наче біля кратера вулкана, який для зовнішнього світу мовчить, але вже зібрав неміряні сили, аби вибухнути. І щиро бажаєш того “вибуху”, бо роботи, що скупчилися у переповнених кімнатах студії, витісняють автора. Це незважаючи на те що його твори знаходяться в усіх значних музеях України

та поза її межами. До речі, і в Третяковській галереї в Росії, а також і в приватних колекціях у США, Німеччині, Угорщині та в Україні. І все ж в майстерні сотні творів, сотні матеріалізованих ідей. Їм місце вже в інших просторах. Тепер, подумки озираючись на створене Анатолієм Кушем, переконаєшся, що він найвизначніший скульптор сучасної України. Він у своїй творчості неодноразово випереджав час. Але з різних причин і без них не оприлюднював своїх “випереджаючих” творів. А коли наставала слушна година, то йому вже було нецікаво повторюватися заради елементарного визнання: бо поспішав, ішов далі. Пам'ятав, що прийшли ми у цей світ, щоб шукати істину, а не володіти нею.

У 1995 році Анатолій Куш гаряче взявся за створення конкурсного проекту пам'ятника Незалежності України.

За задумом, який скульптор провів основним стрижнем крізь усі варіанти своїх конкурсних проектів, монумент Незалежності України, увібравши в

себе більше як 1500-літню історію України-Русі, мав стати як семантичною, так і архітектурною доміантою центральної площі столиці. Розміри Майдану та навколишня забудова потребували розвиненого пам'ятника — комплексу, який органічно включив би у себе існуючі архітектурні форми.

Самі скульптурні композиції — 12 видатних державотворців, а також легендарні засновники Києва — **Кий, Щек, Хорив** та сестра їхня **Либідь**, прапороносці доби Давньої Русі, козацтва та УНР — замислювалися не просто більш-менш подібними до історичних персонажів постатями, а справді художньо вирішеними символічними образами, у кожному з яких на семантичному й художньому рівні була б відбита і діяльність, і здобутки, і особливості доби, і наше сучасне ставлення до цього.

У 2000 році, вигравши конкурс, Анатолій Васильович створив частину пам'ятників. Це — “Оранта Україна”, “Засновники Київської Русі-України” Кий, Щек, Хорив та сестра їх Либідь, а також покровитель Києва Архистратиг Михайл. У кінці 2001 року роботи були зупинені за відсутності фінансування. Фасаду музею Державності з “Пантеоном державотворців” — князів, гетьманів, першого президента Української Народної Республіки **Михайла Грушевського**, з портретними зображеннями “Державотворців

духу” від **Нестора Літописця** до **Василя Стуса** та **В'ячеслава Чорновола**, а також кінних композицій “Прапороносців”, які уособлювали державність княжої доби, козацької держави Україна, Української Народної Республіки, продовженням якої є сучасна Україна, — досі не зроблено, тобто реконструкція Майдану формально не завершена.

Анатолій Васильович працює з різноманітними матеріалами: метал, кераміка, камінь, дерево, але понад усе любить бронзу — холодний матеріал, що зберігає пам'ять про свою гнучку плинність, народжену вогнем. Вражає подвижницька праця художника: він не уникає складних шляхів, сполучених з технічними і технологічними процесами. Його скульптура, наче радар, прийнявши, випромінює нескінченну енергію майстра.

Анатолій Куш є одним з тих небагатьох скульпторів, хто зараз працює в царині рельєфу. Цей, зовсім не розвинений нині в Україні, вид пластики, — один з його улюблених. Тут можна все, чого не терпить кругла скульптура, — наприклад, змалювати пейзаж. У рельєфах з шамоту, міді, бронзи він втілює розгорнені серії на такі теми, як “Материнство”, “Самотність”, “Молитва”, “Гріхопадіння”, “Художник і Муза”, “Біблійні мотиви”, “Одвіче”, “Державотворці”, “Створення Світу”...

Проект реконструкції Майдану Незалежності в м. Києві, розпочатий у 2000 р.

Пам'ятники Монумента Незалежності України:

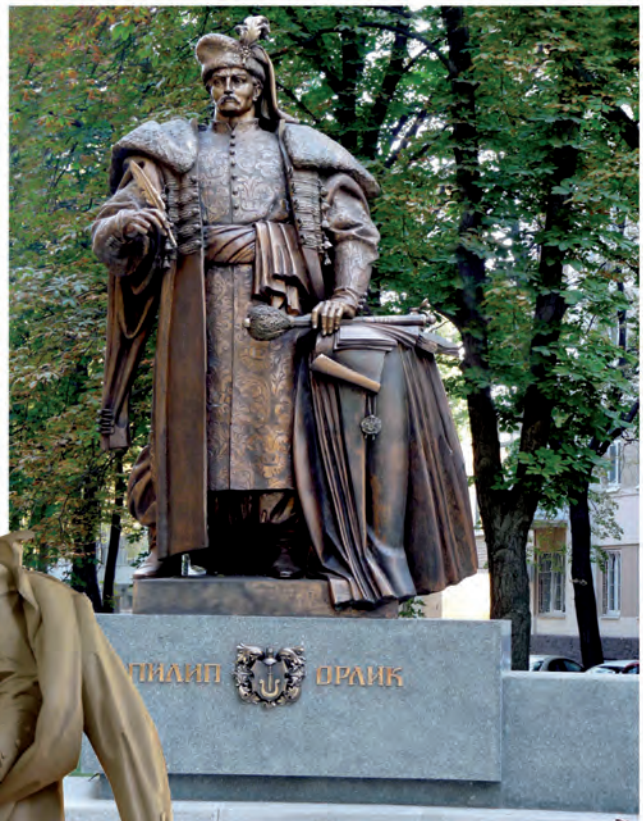
Україна, Оранта—Переможиця; Засновники Київської Русі-України Кий, Щек, Хорив та сестра їх Либідь.

У комплекс повинні увійти: Музей Державності з Пантеоном державотворців — князь Аскольд, Свята княгиня Ольга, Святослав Хоробрий, Володимир Хреститель, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Данило Галицький, Байда Вишневецький, Петро Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Михайло Грушевський; Пам'ятники Небесній Сотні та Революції Гідності

Якщо придивитися, кожна робота Анатолія Куща, незалежно від розміру, монументальна, не боїться збільшення масштабів, бо форми, хоч нерідко здається ось-ось луснуть від натиску внутрішньої енергії, надзвичайно відібрані й вибрані. В них відсутні зайві деталі, вони чисті й виважені, вирішені.

Твори цього циклу мають по декілька смислових шарів, досягнути які з першого погляду важко і, мабуть, не треба поспішати це робити. Художник, як драматург, вибудовує конструкції власних роздумів цеглинкою за цеглинкою, а результатом стають багаторівневі за смислом та формою твори. Деякі твори Анатолія Куща, здається, провокують в уяві глядача цілі вистави з інтригою, кульмінацією та розв'язкою.

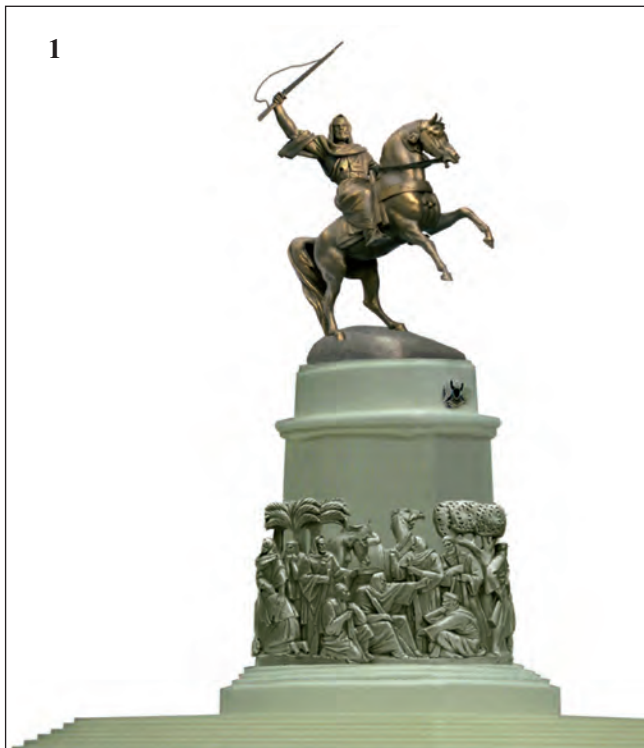
Анатолій Куш створює гармонійний, насичений високою поетикою і естетизмом власний художній простір, де його авторська система виміру дотична до традицій світових і національних пошуків гармонії як у матеріальному, так і ментальному й духовному світі. Це яскраво демонструє велика серія “Коло Свароже” присвячена Ведичному Православ'ю — так він називає дохристиянські вірування в Україні. Скульптор живе і працює з колосальною духовною і фізичною напругою. Саме в мистецтві він знаходить жадану цілісність і повноту висловлення, спрямовуючи на глядача щільний потік інформації, при цьому він користується традиційними для скульптора матеріалами — гіпсом, деревом, бронзою, каменем...

1. Пам'ятник Т.Г. Шевченку у м. Варшава, Польща, 2002 р. 2. Пам'ятник гетьману Пилипові Орлику в м. Києві, 2011 р.
3—5. Проект пам'ятника Т.Г. Шевченку для м. Астана, Казахстан, 2013 р. Композиції пам'ятника:
Тарас Шевченко (Солдатчина) [4]; Казахська сім'я [3]; Кобзар [5]

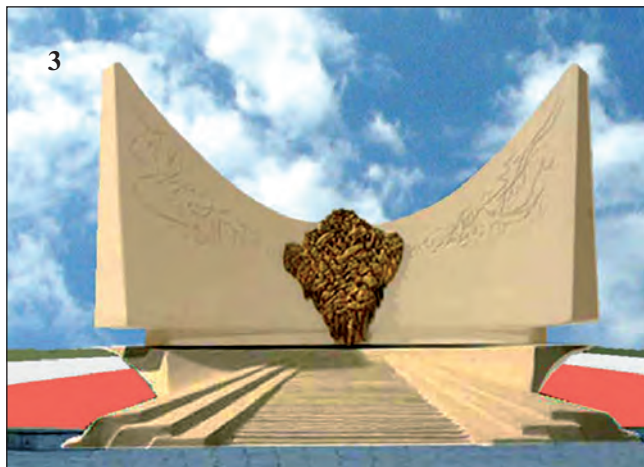
1

2

3

Більшість творів Анатолія Куща вражають афористичні. Він у своїх скульптурах емоційно йде нерідко від супротивного. Він не дозволяє “не включатись” у свої твори. Вабить, манить гармонією форм. Поглянути на них побіжно, значить — нічого не побачити, або в кращому випадку “вхопити” перший, поверхневий шар візуально й психологічно багатшарової системи твору. Якщо ж глядач зупиняється, вдивляється в роботу, тут і починається для нього “кіно”, тобто “рух” форми, світла, кольору, сприйняття думки автора, переосмислення власної. У цілому творчість Анатолія Куща демонструє у стримано-вибраній формі шлях еволюції української скульптури останньої третини XX-го і початку XXI-го століття. А проблема входження у світовий культурний процес у скульптора не виникла просто — перша його персональна виставка відбулася в США. Там же в Блумінгдейлі стоїть його пам’ятник жертвам голодомору в Україні, в Іллінойському університеті — пам’ятник Геродоту, в місті Рокфорд — Богдану Хмельницькому, засновнику “Козацької держави Україна”, у місті Слуцьк (Білорусь) — Тарасові Шевченку. Унікальної краси пам’ятник молодому Шевченку встановлений в столиці Польщі — Варшаві.

Звернувшись за вимогою часу до символічних композицій, до пошуку нетрадиційних форм, до оновлення усталеної пластичної мови, скульптор не цурається й традиційних форм. Його портретні образи переважно романтичні, відповідно до природної специфіки українського характеру і світосприйняття. І в 1990-і роки, як раніше у 1970-і, його творча майстерність була високо оцінена професіоналами: у 1998 році його робота “Христіна” була нагороджена міжнародною нагородою — медаллю Лондонського товариства скульпторів-портретистів.

У 2004 році на прохання уряду Ісламської Республіки Іран А. Куш створив проект пам’ятника “Парад Перемоги” на честь героїв Священної оборони в Ірано-Іракській війні. Монумент передбачається встановити на площі Свободи в м. Тегерані.

У 2008 році, виконуючи договір із Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамахірією, митець розробив проект пам’ятника герою визвольної боротьби лівійського народу **Омару Мухтару** для м. Тріполі. Тоді саме згідно з цим договором створив проект пам’ятника “Шахіди” — борцям за незалежність Лівії. Але переворот та громадянська війна в цій країні не дали можливості реалізувати ці проекти.

1. Проект пам’ятника Омару Мухтару в м. Тріполі, розроблений за договором із Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамахірією. 2008 р.

2. Проект пам’ятника шахідам в м. Тріполі, розроблений за договором із Великою Соціалістичною Народною Лівійською Арабською Джамахірією. 2008 р.

3. Пам’ятник “Парад Перемоги” на честь героїв Священної оборони в Ірано-Іракській війні. Пропонувалося встановити на площі Свободи в м. Тегерані, Іран. 2004 р.

У 2003 році А. Куш виграв конкурс на спорудження пам'ятника видатному релігійному та культурному діячу митрополиту **Петру Могили**, який мусив був би встановлений біля Києво-Могилянської Академії в Києві.

У 2006 році скульптор виграв конкурс на спорудження пам'ятника автору першої в Європі конституції — гетьману **Пилипу Орлику** — для м. Києва. Цей чудовий пам'ятник встановлений на вулиці Пилипа Орлика в Києві і є одним з найкращих пам'ятників міста. У 2007 році А. Куш виграв конкурс на спорудження комплексу пам'ятників “Гетьманська столиця” для гетьманської столиці м. Батурина, першим з яких мусив бути пам'ятник гетьману Пилипу Орлику. Скульптор розробив і затвердив проект та перехідну модель пам'ятника.

У 2009 році Куш виграв конкурс на спорудження пам'ятника гетьману України **Івану Степановичу Мазепі**, який планувалося встановити на вул. Івана Мазепи в м. Києві. Проект та перехідна модель були створені та затверджені в усіх інстанціях, але за відсутності фінансування досі не здійснений.

У 2012 році скульптор виграв конкурс на спорудження пам'ятника Тарасу Шевченку для м. Астани (Республіка Казахстан). У 2013 році був розроблений та затверджений в Україні та в Казахстані проект та перехідні моделі пам'ятника. Казахська сторона, відмічаючи художній рівень проекту, висловила впевненість, що за розробками цього пам'ятника будуть вчитися казахські майстри. У 2014 році було зроблено й відлито в гіпсі всі скульптурні композиції та постать Т.Г. Шевченка в натуральному розмірі пам'ятника, — всю роботу виконано за рахунок автора та Національної спілки художників України, державне фінансування так і не було задіяне...

Незважаючи ні на які негаразди, Анатолій Васильович саме в мистецтві знаходить жадану цілісність і повноту висловлення. На запитання, що таке творчість, Анатолій Куш відповів:

“Для мене творчість — це стрибок у незвідане, повсякчасний пошук чогось нового. Мистецтво — не вид діяльності, а спосіб життя”. ■

Олеся Авраменко

кандидат мистецтвознавства,
заввідділу візуальних правктик
Інституту проблем сучасного мистецтва
Національної академії мистецтв України,
м. Київ

1. Проект пам'ятника митрополиту Петру Могили в м. Києві, 2003 р.

2. Проект пам'ятника авторів першої конституції в Європі, гетьману України Пилипові Орлику, 2006 р.

3. Проект пам'ятника гетьману України Івану Мазепі на Бесарабській площі в м. Києві, 2015 р.

Композиції пам'ятника:
Гетьман Іван Мазепа; Гармаші; Прапороносці

